२०७९

आधारभूत तह टिपिडी तालिम पाठ्यक्रम

बौद्धिक अपाङ्गतासम्बन्धी शिक्षक पेसागत विकास तालिम पाठ्यक्रम दोस्रो चरण

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

विषयसूची

क्र. स.	विषयवस्तु	पेज नम्बर
१	परिचय	१
२	तालिमको उद्देश्य	१
३	शिक्षकको सक्षमता	२
४	तालिमको संरचना	२
५	तालिमको विषयवस्तु	३
६	तालिम कार्यान्वयन कार्यविधि	६
७	तालिम मूल्याङ्कन	७
८	परियोजना कार्य	९

१. परिचय

विद्यालयमा शिक्षकले बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइसम्बन्धी कठिनाइहरू पहिचान गरी वैयक्तिक शैक्षिक योजना निर्माण र प्रयोग गर्दै सहजीकरण गर्न आवश्यक छ । यी बालबालिकाहरूलाई दैनिक आधारभूत सिपहरू, जस्तै- शारीरिक विकासका सिप, स्वावलम्बन सिप, सामाजिक सिप, बौद्धिक विकासका सिप, सञ्चार सिप आदि सिपहरूमा अभ्यास गराउनुपर्छ । यसैगरी व्यक्तित्व विकासका लागि कला, खेलकुद, मनोरञ्जन आदि माध्यमहरूको उपयोग गर्न पनि शिक्षक सक्षम हुनुपर्छ । बालबालिकाहरूलाई पूर्व व्यावसायिक सिपहरूमा अभ्यास गराउने, थेरापीका सामान्य तरिकाहरू अवलम्बन गर्न सहयोग गर्ने, सिकाइ तथा विकासको लेखाजोखा गर्न उपयुक्त साधनहरूको प्रयोग गर्ने, बालबालिकाको सिकाइ र व्यक्तित्व विकासमा अभिभावक र अन्य सरोकारवालाको सहभागिता बढाउने जस्ता सिप तथा दक्षता शिक्षकमा हुन आवश्यक छ । बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई अध्यापन गर्ने आधारभूत तहका शिक्षकहरूलाई यिनै सिपहरूमा अभ्यास गराई बालबालिकाको सिकाइ र व्यक्तित्व विकासमा सहजीकरण गर्न सक्षम बनाउने ध्येयले बौद्धिक अपाङ्गतासम्बन्धी शिक्षक पेसागत विकास तालिमको यो दोस्रो चरण विकास गरिएको छ ।

२. तालिमको उद्देश्य

बौद्धिक अपाङ्गता भएका विद्यार्थी अनुकूल शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया अवलम्बन गरी विद्यार्थीको सिकाइ तथा विकासमा सुधार ल्याउनु यस तालिमको उद्देश्य हो ।तालिमका विषयवस्तु, सहजीकरण विधि र अभ्यासमार्फत देहायअनुसारका उद्देश्य प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ :

- बौद्धिक अपाङ्गताको पहिचान गरी सिकाइ कठिनाइ पहिल्याउन
- बौद्धिक अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि उपयुक्त शिक्षण सिकाइ रणनीति पहिचान गरी सिकाइ सहजीकरण गर्न
- दैनिक आधारभूत सिपहरूको सहजीकरण गर्ने सिप विकास गर्न
- बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि पूर्व व्यावसायिक सिपको विकास गराउन आवश्यक सहजीकरणका उपायहरू अवलम्बन गर्न
- बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई गराइने विभिन्न थेरापीहरूको अभ्यास गर्न
- वैयक्तिक शैक्षिक योजना निर्माण गरी प्रयोग गर्न

३. शिक्षक सक्षमता

यस तालिमको अन्त्यमा सहभागी शिक्षकहरूमा निम्नलिखित सक्षमताहरू हासिल हुने छन् :

- बौद्धिक अपाङ्गताका किसिमहरूको पहिचान
- सिकाइसम्बन्धी कठिनाइहरू पहिचान र सहजीकरण
- दैनिक आधारभूत सिप विकासका उपायहरू अवलम्बन
- व्यक्तित्व विकासका लागि कला, खेलकुद, मनोरञ्जन आदि माध्यमहरूको उपयोग
- सिकाइ तथा विकासका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग
- स्वहेरचाहसम्बन्धी कठिनाइहरूको पहिचान र सहजीकरण
- बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि थेरापी अभ्यास
- पूर्व व्यावसायिक सिपमा सहभागी गराउने विधि तथा तरिकाहरू अवलम्बन
- विद्यार्थीको अवस्थाको कार्यविश्लेषण गरी वैयक्तिक शैक्षिक योजना निर्माण र प्रयोग
- बालबालिकाको सिकाइ तथा विकासको लेखाजोखा गर्न उपयुक्त साधनहरूको प्रयोग
- बालबालिकाको सिकाइ र व्यक्तित्व विकासमा अभिभावक र अन्य सरोकारवालाको भूमिका पहिचान
- विद्यार्थी सुरक्षा र संरक्षणका उपायहरू र प्रोत्साहनका तरिकाहरूमा अभ्यास

४. तालिम संरचना

क. यो तालिम १५ दिन अवधिको हुने छ । यसको पहिलो खण्ड १० दिनको तालिम (Training) ढाँचामा आमन्नेसामन्ने विधिबाट प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रबाट सञ्चालन हुने छ । यसको दोस्रो खण्ड ५ दिन अवधिको स्वाध्याय अभ्यास (Self study exercise) ढाँचामा आधारित हुने छ ।

ख. दोस्रो खण्डको ५ दिने स्वाध्याय अभ्यास ढाँचाअन्तर्गत प्रशिक्षार्थीले आफू कार्यरत विद्यालयमा आधारित भई ४ ओटा परियोजना कार्य ४५ दिनभित्र सम्पन्न गरिसक्नुपर्ने छ । परियोजना कार्यको सबै प्रतिवेदन पहिलो खण्डको तालिम सम्पन्न भएको ५२ दिनभित्र सम्बन्धित प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रमा अनिवार्य रूपमा पेस गर्नुपर्ने छ । यसमा मूलत: १० दिने तालिम कार्यशाला खण्डमा सिकेका सैद्धान्तिक ज्ञान तथा सिपको व्यावहारिक प्रयोग एवम् प्रशिक्षार्थीको सिर्जनात्मक

र प्रवर्धनात्मक क्षमता प्रदर्शन गर्न उपयुक्त परियोजना कार्य (Project work) तोकिने छ ।

५. तालिमका विषयवस्तु

क्र. सं.	तालिम विषयवस्तु	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	सत्र सङ्ख्या
१.	बौद्धिक अपाङ्गताको पहिचान	• बौद्धिक अपाङ्गता, प्रकार र सहयोग विधिको पुनरावलोकन • अन्य बौद्धिक अपाङ्गताको परिचय र पहिचानका आधारहरू ➢ क्रेटेनिजम ➢ हाइड्रोसिफली ➢ माइक्रोसिफली • बौद्धिक अपाङ्गता मिश्रित बहुअपाङ्गता	२
२.	सिकाइमा हुने कठिनाइहरू र सहजीकरणका उपाय	• सिकाइमा हुने कठिनाइहरूको पहिचान र विशेषाताहरू (डिस्लेक्सिया, डिस्ग्राफिया, डिस्क्याल्कुलिया र डिस्प्राक्सिया) • सिकाइ सहजीकरणका लागि नवीनतम विधि तथा प्रविधिको प्रयोग	२
३.	दैनिक आधारभूत सिपहरूको विकासमा सहजीकरण	• शारीरिक विकासका लागि स्थूल कार्यात्मक (gross motor skill) र सूक्ष्म कार्यात्मक सिप (five motor skill) विकासका क्रियाकलापमा अभ्यास • स्वावलम्बन वा दैनिक जीवनका क्रियाकलापमा अभ्यास (सरसफाइ, खानेपिउने, लुगा लगाउने, अरूको सहयोग लिने आदि) • स्वहेरचाहसम्बन्धी क्रियाकलाप र अभ्यास (आफूलाई चाहिने सिफारिस गरिएका औषधीहरूको प्रयोग)	६

		• सामाजिक विकासका क्रियाकलापमा अभ्यास (समूहमा खेल्ने, पालो पर्खने, अभिवादन गर्ने, आपसमा सहयोग गर्ने, नाता लगाउने, सामानको जतन र सुरक्षा गर्ने आदि) • बौद्धिक विकासका क्रियाकलापमा अभ्यास (वस्तु पहिचान गर्ने, वस्तुको आकार, मात्रा र रङ पहिचान गर्ने, ज्ञानेन्द्रियबाट वस्तुको गुण पहिचान गर्ने, समय, रुपियाँ, पैसा चिन्ने, मौसम थाहा पाउने आदि) • सञ्चार सिप विकासका क्रियाकलाप (मौखिक र अमौखिक सञ्चार • alternative augmentative Communication(AAC)	
४.	खेलकुद र मनोरञ्जन	• खेलकुद र मनोरञ्जन सिप विकासका क्रियाकलापमा अभ्यास	२
५.	बौद्धिक अपाङ्गतामैत्री प्रविधिको प्रयोग र अभ्यास	• Low - tech. (चित्र किताब, पजल, डोमिनो र high - tech. (एनिमेटेड भिडियो, मोबाइल एप्लिकेसन, पावरप्वाइन्ट, श्रव्यदृश्य सामग्री) सामग्री चिनारी, प्रयोग र अभ्यास	१
६.	पाठ्यक्रम अनुकूलन र समायोजन	• सिकाइ आवश्यकतामा आधारित पाठ्यक्रम परिमार्जन र अनुकूलन	१
७.	बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आधारभूत थेरापी र अभ्यास	• बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि देहायका थेरापीको अभ्यास ➢ अकुपेसनल/सेन्सरी इन्टिग्रेसन थेरापी ➢ स्पिच /कम्युनिकेसन थेरापी ➢ भौतिक चिकित्सा (फिजियो) थेरापी ➢ म्युजिक थेरापी	३

		➢ आर्ट थेरापी ➢ हाइड्रो थेरापी ➢ व्यवहार थेरापी	
८.	बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि पूर्व व्यावसायिक सिपको अभ्यास	• व्यवसाय परामर्श • आधारभूत पूर्वव्यावसायिक सिपहरूको पहिचान • योजना निर्माण र वैयक्तिक सहायतामा आधारित अभ्यास • कागजको काम, माटाको काम, काठको काम, फूलबारी निर्माण र हेरचाह, करेसाबारीमा तरकारी खेती, बाँस, चोयाको काम, मैनबत्ती, अगरबत्ती बनाउने काम, चित्र बनाउने, पेन्टिङ गर्ने, चुरापोते उन्ने, कपडाको बोर्डरहरू बनाउने, सिलाउने, सवारी साधनहरू (साइकल, मोटरसाइकल) का पाङ्ग्रा खोल्ने, सामान्य मर्मत गर्ने, कम्प्युटरको प्रयोग, पाक शिक्षा	३
९.	वैयक्तिक शैक्षिक योजना निर्माण र प्रयोग	• बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विविधता, आवश्यकता, सक्षमता र रुचिको पहिचान • लक्ष्य निर्धारण • कार्य विश्लेषण • वैयक्तिक शैक्षिक योजना निर्माण अभ्यास, प्रयोग, समीक्षा र पुर्नयोजना	२
१०.	बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाको सिकाइ तथा विकासको लेखाजोखा	• स्वालम्बन सिप, शारीरिक विकास, सामाजिक विकास, बौद्धिक विकास, भाषिक विकास, कला, खेलकुद र मनोरञ्जन आदि पक्षहरूको लेखाजोखा • लेखाजोखाका लागि चेकलिस्टको निर्माण र	२

		प्रयोग	
११.	बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाको सिकाइ र व्यक्तित्व विकासमा अभिभावक तथा सरोकारवालाको भूमिका	• बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाप्रतिको सकारात्मक धारणा विकास • अभिभावकको भूमिका • प्रधानाध्यापकको भूमिका • आया/सहयोगी शिक्षकको भूमिका • समुदायको भूमिका (बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाले व्यावसायिक सिपसँग आबद्ध भई गरेका कार्यहरूको बजारीकरण)	२
१२.१	विद्यार्थी सुरक्षा र संरक्षणका उपायहरू	• जोखिमयुक्त अवस्था र स्थानको पहिचान • सुरक्षा र संरक्षणका उपायहरू (जोखिमयुक्त अवस्था वा स्थानबाट टाढा रहने, दैवीप्रकोपबाट सचेत रही सुरक्षात्मक र प्रतीकार्यात्मक कार्य अपनाउने) • बृहत् यौनिकता शिक्षामा अभिमुखीकरण • अपेक्षित व्यवहारमा प्रोत्साहन तथा पुनर्बलका तरिकाहरू	१
१३.	शिक्षक वेलबिङ्ग	• समस्या पहिचान • समस्यामा छलफल	१
१४.	विविध	• पूर्वमूल्याङ्कन, पश्चमूल्याङ्कन • परियोजना कार्यको अभिमुखीकरण	२
		<u>जम्मा</u>	**३० सत्र**

नोट: प्रत्येक सत्र १ घन्टा ३० मिनेटको हुने छ ।

६. तालिम कार्यान्वयन कार्यविधि

क) यस तालिमको लक्षित समूह आधारभूत तहमा खासगरी बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई अध्यापन गर्ने शिक्षक हुने छन् । विगतमा टिपिडी तालिम लिएका वा नलिएका त्यस्ता शिक्षकहरू यस तालिममा सहभागी हुन योग्य मानिने छ ।

ख) तालिमको अन्त्यमा शिक्षक पेसागत विकास प्रारूप, २०७२ अनुसार परीक्षा सञ्चालन र शैक्षिक जनशक्ति विकास परिषद्को मिति २०७४/०५/०६ गतेको निर्णयबमोजिम प्रमाणीकरण गरिने छ । तालिमको अन्त्यमा सम्बन्धित प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रबाट प्रमाणपत्र प्रदान गरिने छ ।

ग) स्वाध्याय अभ्यास खण्डका लागि तोकिएको परियोजना कार्य सम्पादन गर्न सन्दर्भ सामग्री अध्ययन, विज्ञसँगको परामर्श तथा प्रतिवेदन लेखन गर्नु मूलतः प्रत्येक प्रशिक्षार्थीको दायित्व हुने छ । यस कार्यका लागि प्रशिक्षार्थीलाई आवश्यक परेमा इमेल वा फोनमार्फत वा प्रत्यक्ष भेट गरी सम्बन्धित प्रशिक्षकबाट मार्गदर्शन प्राप्त गर्ने सुविधा उपलब्ध हुने छ ।

घ) तालिम सहजीकरण गर्दा देहायअनुसारका न्यूनतम विधिगत मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने छः

- बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई सहजीकरण गर्नेसम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण पाएका प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका प्रशिक्षक/रोस्टर प्रशिक्षकबाट तालिम सत्र सञ्चालन गरिने छ । विषयको प्रकृतिअनुसार यस विषयका क्षेत्रमा लामो अनुभव भएका व्यक्तिलगायतलाई प्रशिक्षक बनाउन सकिने छ ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि तथा सान्दर्भिक तालिम सामग्री प्रयोग गर्दै छलफल, अन्तर्क्रिया, अभ्यास, अनुभव, घटना वा मामला अध्ययन, समूह कार्य तथा प्रस्तुति, स्थलगत भ्रमणलगायतका विधिको अवलम्बन गरिने छ ।
- तालिमका क्रममा तोकिएको तालिम प्याकेजलगायतका सन्दर्भ सामग्री प्रत्येक सहभागीलाई वितरण गरिने छ ।

७. तालिम मूल्याङ्कन

क) तालिम सम्पन्न गरेपछि प्रशिक्षार्थीको उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्न देहायअनुसारका मूल्याङ्कन अङ्गगत अङ्कभार अनुशरण गर्नुपर्ने छः

मूल्याङ्कनका अङ्गगत अङ्कभार

क्र. स.	मूल्याङ्कनका अङ्ग	अङ्क भार
१	नियमितता, सहभागिता र सक्रियता	५
२	सिर्जनात्मक तथा प्रवर्तनात्मक कार्य	१०
३	लिखित परीक्षा	२५
४	स्वाध्याय अभ्यासअन्तर्गत चार ओटा परियोजना कार्य (२.५*४)	१०
	जम्मा	५०

- प्रत्येक अङ्गको उत्तीर्णाङ्क ५० प्रतिशत हुने छ ।

क्र.स.	प्राप्ताङ्क	श्रेणी
१.	९०% र सोभन्दा माथि	विशिष्टतासहित प्रथम श्रेणी
२.	८०% भन्दा माथि र ९०% भन्दा कम	प्रथम श्रेणी
३.	६५% भन्दा माथि र ८०% भन्दा कम	द्वितीय श्रेणी
४.	५०% भन्दा माथि र ६५% भन्दा कम	तृतीय श्रेणी
५.	५०% भन्दा कम	असफल

ख) लिखित परीक्षाका प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा देहायअनुसारको विशिष्टीकरणा तालिका अवलम्बन गर्नुपर्ने छ :

क्र. स.	प्रश्नको प्रकार	प्रश्न सङ्ख्या	प्रतिप्रश्न अङ्कभार	पूर्णाङ्क
१	बहुवैकल्पिक	१०	०.५	५
२	संङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	५	३	१५
३	समस्यामूलक	१	५	५
	जम्मा	१६	-	२५

८. परियोजना कार्य (Project work)

तालिम कार्यशाला खण्ड सम्पन्न गरेपछि सञ्चालन गरिने दोस्रो स्वाध्यय अभ्यास खण्डमा प्रत्येक प्रशिक्षार्थीले देहायअनुसारको विशिष्टीकरण मापदण्डबमोजिम परियोजना कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने छः

परियोजना कार्य

परियोजना खण्डका लागि जम्मा ४ ओटा परियोजना कार्य निर्धारण गरिएका छन् । जसमा परियोजना १ र परियोजना २ अनिवार्य रहेका तथा बाँकीमध्ये कुनै २ ओटा गरी जम्मा ४ ओटा परियोजना कार्य सबै सहभागीले सम्पादन गर्नुपर्ने छ । प्रत्येक परियोजनाको परिणामका रूपमा प्रत्येक प्रशिक्षार्थीले प्रतिवेदन स्वरुपको अलग अलग प्रतिवेदन दस्तावेज प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रसमक्ष अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्ने छ ।

परियोजना कार्य १ : वैयक्तिक शैक्षिक योजनामा आधारित शिक्षण अभ्यास

- विद्यार्थीको आवश्यकता पहिचान गर्ने (कम्तीमा ५ जना)
- अभिभावकको संलग्नतामा योजना तयार गर्ने
- योजनालाई प्रधानाध्यापकबाट प्रमाणित गर्ने
- योजनाका आधारमा शैक्षिक सामग्री सङ्कलन र निर्माण गर्ने
- योजनाका आधारमा शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने
- अभिभावकको संलग्नतामा समीक्षा बैठक गर्ने
- विद्यार्थीको सिकाइमा आएका परिवर्तनको अभिलेखीकरण गर्ने र वैयक्तिक शैक्षिक योजनालाई आवश्यकताअनुसार अद्यावधिक गर्ने

नोटः आवासीय स्रोत कक्षाको हकमा आयालाई पनि योजना निर्माण र समीक्षामा सहभागी गराउने

परियोजना कार्य २ : कार्यमूलक अनुसन्धान

- शिक्षकले आफ्नो कार्यसम्पादन सुधारका लागि कुनै एउटा विषय क्षेत्रमा निम्न लिखित चक्रअनुसार कार्यमूलक अनुसन्धान गरी सोको प्रतिवेदन तयार पार्नुपर्ने

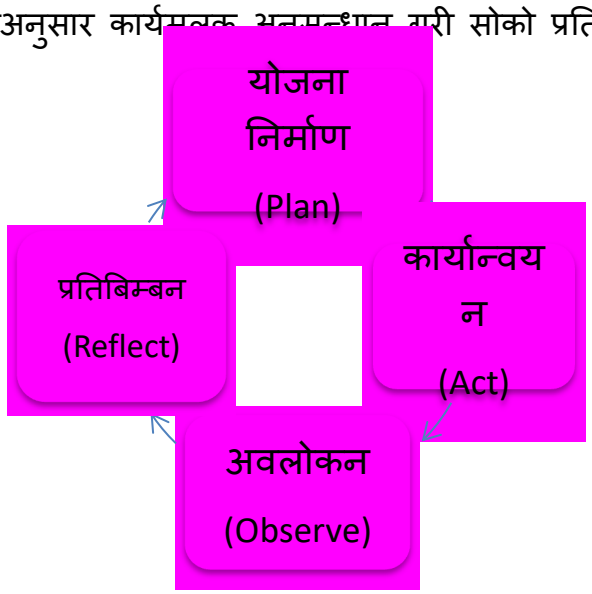

परियोजना कार्य ३ : Ed Tech सामग्रीको प्रयोग

- बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाको सिकाइमा प्रयोग गर्न सकिने Ed Tech सामग्रीहरूको सूची तयार गर्ने
- ती Ed Tech सामग्रीहरूको प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण सञ्चालन गर्ने
- Ed Tech सामग्रीहरूको प्रयोगबाट गरिएको सिकाइ सहजीकरणबाट विद्यार्थीमा आएको परिवर्तनलाई समेटी प्रतिवेदन तयार गर्ने

परियोजना कार्य ४ : बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि पूर्व व्यावसायिक सिपको अभ्यास

- बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई गराउन सकिने पूर्व व्यावसायिक सिपहरूको सूची तयार पार्ने
- ती सूचीमध्ये बालबालिकाको रुचि र क्षमताअनुसार कागज, माटो, काठ, फूलबारी निर्माण र हेरचाह, करेसाबारीमा तरकारी खेतीलगायतका काममा सहभागी गराउने
- काममा सहभागीपश्चात् बालबालिकामा आएको परिवर्तनलाई समेटी प्रतिवेदन तयार गर्ने

परियोजना कार्य ५ : बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि थेरापीको

सामान्य अभ्यास

- बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई आवश्यकताअनुसार अकुपेसनल थेरापी, स्पिच थेरापी, फिजिकल थेरापी, म्युजिक थेरापी, आर्ट थेरापीका कार्य गराउने
- थेरापीपश्चात् बालबालिकाको सिकाइ तथा विकासमा आएको परिवर्तनलाई समेटेर प्रतिवेदन तयार गर्ने